

ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI A1 TÜRKÇE DERSİ UZUN TEZİ

EMEKÇİLERİN ÇALIŞMA ŞARTLARI VE VAROLMA MÜCADELESİ

Araştırma Sorusu: Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" adlı yapıtında mevsimlik işçilerin Çukurova'nın bereketli topraklarında sergiledikleri hayata tutunma çabası çalışma şartları ve sosyal değerler çerçevesinde nasıl işlenmiştir?

Ders: Türkçe A, Kategori 1

Sözcük Sayısı: 3992

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	2
2. GELİŞME	4
2.1. Mevsimlik İşçi Olarak Köyden Çıkış ve Kentleşmenin İlk Adımları	4
2.2. Çukurova'nın Bereketli Toprakları	6
2.3. Çukurova'da Irgat Pazarı	7
2.4. Çalışma Koşulları	8
2.4.1. Fabrika İşçiliği ve Çalışma Koşulları.....	8
2.4.2. İnşaatta Çalışma Koşulları	9
2.4.3. Harmanda Çalışma Koşulları	10
2.5. Kır Kökenli Mevsimlik İşçilerin Maddi ve Manevi Kayıpları	10
2.5.1. Köyden Kente Göç Sürecinde Yaşanan Maddi ve Manevi Kayıplar	10
2.5.2. Kent Yaşamının Zorlukları ve Kentte Kaybolan İnsan	12
2.5.3. Yapıttaki Yusuf Figürü Üzerinden Şehirde Tutunabilmenin Yolu	14
2.6. Yapıttaki Kadınlar	14
2.7. Yapıttaki Çelişkili Durumlar	15
2.7.1. Yapıttaki Kurgusal Hatanın Alıntı İle Gösterilmesi	15
2.7.2. Yapıtın Gerçekliği ile Yaşanan Gerçeklik Arasındaki Uyumsuzluk	16
3. SONUÇ	17
4. KAYNAKÇA	18

1. GİRİŞ

Türkiye'nin toplumsal yapısı incelendiğinde; 1940'lı ve özellikle 1950'li yıllarda, toplumsal yapıda ciddi dönüşümlerin başladığı; tarımda makineleşme ve sanayileşme süreciyle birlikte kırsal kesimde yaşayanların iş bulabilmek ve daha iyi yaşam koşulları elde edebilmek amacıyla kentlere yöneldiği görülebilmektedir. Köyden gelenlerin başlangıçta mevsimlik ya da geçici işçi olarak bulunduğu kentler daha sonraki dönemde bu kişilerin sürekli çalışma ve yaşam alanı haline gelmiştir. Kırsal kesimden göçle gelen ve toprak sahibi olmayan vasıfsız işçiler kentlerde toprak sahiplerinin yanında ırgat veya fabrikalarda işçi olarak çalışmışlardır. Öte yandan, düzensiz göçler dolayısıyla büyük şehirlerin çevresinde oluşmaya başlayan altyapısı yetersiz gecekondulu yapılar beraberinde birçok yeni bireysel ve toplumsal soruna neden olmuştur. Belirtilen dönemde yaşanan toplumsal sorunları ve çalışma ilişkilerindeki bozuk düzeni gerçekçi biçimde anlatan yapıtlardan biri Orhan Kemal'in kaleme aldığı "Bereketli Topraklar Üzerinde" isimli romandır. Yapıtta geçim derdi için kente gelerek fabrikalarda veya tarım arazilerinde çalışan işçilerin yaşam ve çalışma şartları işçilerin günlük hayatlarına ilişkin doğal ve gerçekçi diyaloglar kullanılarak anlatılmaktadır. Sanayileşmeye yeni başlamış bir coğrafyadaki çalışma ortamından kaynaklanan sorunlarının işçilerin normal günlük hayatlarına nasıl yansıdığı, çalışma ilişkileri ve üretim sürecindeki hiyerarşik yapının en altında bulunan işçilerin kendilerinden biraz daha kıdemli diğer işçiler tarafından nasıl ezildiği ve sömürüldüğü, emeği karşılığında küçük bir ücret elde edebilmek uğruna geçici olarak köyünden şehre gelen işçilerin katlanmak zorunda kaldığı insanlık dışı hayat koşulları, bu süreçte insanın maddi ve manevi kayıpları gerçekçi bir şekilde anlatılmaktadır. Bu itibarla, dönemin sosyal ve ekonomik koşullarını gerçekçi bir şekilde yansıtan yapıt, Türkiye'nin sosyal yapısının ve çalışma ilişkileri tarihinin anlaşılmasında önemli ve faydalı bir kaynak niteliğindedir.

Yapıt, Sivas'ın seksen hanelik Ç. Köyü'nde yaşayan üç arkadaşın Çukurova'ya gidecek trene binmek üzere küçük bir istasyona gelmeleri ile başlamaktadır. Köydeki geçim şartları yetersiz

kaldığından iş bulma ve para kazanma ümidiyle, hemşerilerine ait olduğunu duydukları bir fabrikaya gitmeye karar vermişlerdir. Amaçları para kazanmak, biriktirdikleri para ile köylerine geri dönmektir. İflahsızın Yusuf ve Köse Hasan evli ve çocuk sahibidir, Pehlivan Ali ise sözlüdür. Ali ve Hasan daha önce köyden çıkmamış, şehir görmemişlerdir. Yusuf ise daha önce iki ay kadar bire süre Sivas'ta cer atölyesinde çalışmıştır. Yusuf, kısa süreli şehir tecrübesi ve amcasından dinlediği öğütlerle Çukurova yolculuğunda arkadaşlarına rehberlik yapar. Kendilerine göre hayalleri vardır; Yusuf, evine bir gaz ocağı ile dönmeyi, Hasan kızının istediği üstü işlemeli tarak ve saç tokasını getirmeyi, Ali ise annesine elbise almayı hayal etmektedir. Ayrıca şehir görmek ve şehirde çalışmış olmak köylerinde itibar kazanmak demektir. Adana'da trenden inince hemşerilerinin fabrikasını bulurlar. Tahmin ettiklerinden daha zor olsa da hemşerileri olan fabrika sahibine dertlerini ve isteklerini anlatmayı başarırlar. Fabrika sahibinin talimatıyla Çırçır fabrikasına girmiş olurlar. İşleri idare eden ırgatbaşı fabrika işinin köy işlerine kıyasla daha zor ama parasının iyi olduğunu söyler ve ayrıca haftalıklarından kendisine ırgatbaşı payı ister. Yusuf kirli kozada, Ali kırma makinesinde, Hasan'da sulu kozada çalışmaya başlar. Barınmak için ahırdan bozma bir baraka bulurlar.

Fabrikada, sulu koza bölümündeki ağır ve uygunsuz çalışma ortamı Hasan'ın sağlığını bozar, iki gün fabrikaya gidemeyince işine son verilir. Yusuf ve Ali ise ırgatbaşının kendilerinden haraç aldığını fabrika sahibine anlatmak isterler, ancak ırgatbaşı bu durumu öğrenince fabrikadan kovulurlar. Yusuf ve Ali bir inşaat sahasında iş bulurlar ve inşaat alanına taşınırlar. Arkadaşları Hasan'ı ahırdan bozma barakada hasta halde bırakıp giderler. Hasan iyileşemez ve ölür.

Yusuf inşaat sahasında duvar ustası Kılıç ustanın yanında çalışır ve duvar yapmayı öğrenir, Kılıç Usta işten ayrılınca O'nun yerine usta olarak geçer, günlük ücretine zam yapılır. Ali ise şantiyede çalışan Ömer Zorlu adlı işçi ile birlikte çalışır, kısa süre sonra Ömer'in barakasına taşınır. Ömer'in resmi nikahlı olmayan karısı Fatma ile yakınlık kurar. Şantiyede birçok kişi

arasında ahlak dışı ilişkiler yaşanmaktadır. Ali, Fatma ile birlikte buradan kaçıp bir çiftliğe gider. Ahlak dışı kadın erkek ilişkilerinin benzeri çiftlikte de görülür. Ali kazma ve çapalama işlerinden sonra yeterli bilgi ve tecrübesi olmadığı halde harman makinesinde çalıştırılır. Irgatlar çok ağır ve insanlık dışı koşullarda çalıştırılmaktadırlar. Kürt Zeynel ve Halo Şemdin ağır çalışma şartlarına itiraz edince kovulurlar. Onların yerine bu işte tecrübesi olmayan Pehlivan Ali ile Hidayet'in Oğlu Mıstık geçer. Çok yorgun olan Ali, çalışırken bir an dengesini kaybeder ve ayağını harman makinesine kaptırır. Panik yaşayan Küçük Ağa arabasıyla kaçar, hastaneye götürülmeyen Ali kan kaybından ölür. Aynı günün gecesinde, Ali'nin cenazesi yerdeyken, Zeynel ve Şamdin intikam almak için dönerler ve harmanı yakarlar.

Öte yandan, Yusuf, köyüne dönmek üzere Sivas'a giden treni beklerken Hidayet'in Oğlu ile karşılaşır ve ondan Ali'nin öldüğünü öğrenir. Arkadaşının ölmesine üzülmüş olsa bile, duvar ustası olmanın verdiği gururla köyüne döner.

2. GELİŞME

2.1. Mevsimlik İşçi Olarak Köyden Çıkış ve Kentleşmenin İlk Adımları

Yapıtın ana karakterleri olan İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali'nin köylerinde mal mülk sahibi olmadığı, köyde başkalarına ait tarla işlerinde çalışarak geçimlerini sağladıkları, meslek sahibi olmadıkları, geçim derdi nedeniyle para kazanabilmek için köyden mevsimlik işçi olarak çıktıkları anlaşılmaktadır.

İnşaat sahasında çalışırken, Yusuf'a maddi durumu ve yaptığı işler sorulduğunda, *“Tarlamız marlamız yok bizim. Şunun bunun yanında çalışırız. Harmana marmana gideriz, çift mift süreriz... N'olacak, köy yeri işte...”* (Kemal, syf. 145) şeklinde cevap vermektedir.

Köylüler bireysel keyfi sebepler dolayısıyla değil, zorunlu kaldıkları için; sevdiklerini, çocuklarını bırakarak gurbete çıkmışlar, kendilerine yabancı olan şehir ortamında iş bulup

hayata tutunmaya çalışmışlardır. Bireysel nedenler değil, toplumsal bir tercih söz konusudur. Nitekim sadece yapıttaki üç figürün değil, aynı köydeki diğer erkeklerin veya Anadolu'nun farklı bölgelerine mensup köylerden çok sayıda emekçinin ekmeğini kazanabilmek için iş sahaları bulunan Çukurova'ya ya da başka şehirlere mevsimlik veya sürekli çalışmak üzere gittikleri görülmektedir. Yapıtta açıkça bir tarih belirtilmemiş olmakta birlikte, betimlemelerden ve figürlerin diyaloglarından romandaki olay zamanının II. Dünya Savaşı sonrasındaki dönemi, özellikle 1950'li yılları yansıttığı anlaşılmaktadır. Belirtilen dönemde ülke nüfusunun çoğunluğu kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Tarımda makineleşme süreci ve sanayileşmenin etkisiyle köylerden kentlere göç başlamıştır. Köydeki imkânlar yetersizdir. Ç. Köyünde okul bile yoktur. Yapıttaki figürlerden Yusuf'un, akıllı olduğunu düşündüğü oğlu Memmed'den söz ederken, *"Akıl diyor ki, Memmed'i okut diyor. Bizim köyde okul yok. Okul olsa, bir iki demem okuturum. Okuma gibi var mı?"* (Kemal, syf. 369) şeklindeki ifadesi, yaşadıkları Ç. Köyü'nde okul bile bulunmadığını göstermektedir.

Köyden gurbete çıkmak, şehir görmek, para kazanmanın dışında köyde itibar kazanmak anlamına da gelmektedir. Dolayısıyla, kırsal kesimden şehre yönelmenin esas sebebi ekonomik olmakla birlikte sosyal ve kültürel sebepler de mevsimlik işçi göçünü teşvik etmektedir. Şehir gören ve şehirde tutunmayı başaranlar çalışma mevsimi sonrasında köye dönseler bile, en kısa zamanda tekrar şehre gitmek isterler. Yusuf'un şehirden köyüne dönerken söylediği *"...Allah izin verirse biliyorum ben n'öreceğimi!...'... 'Çoluğu çocuğu toplayıp...'... Haydi şehre!"* (Kemal, syf. 370) şeklindeki ifadesi bir sonraki gurbet yolculuğunun işaretini vermektedir. Yapıtta Çukurova bölgesindeki çalışma ortamı roman figürlerinin yaşadıkları olaylarla birlikte yansıtılmakta, emekçilerin katlandığı zor yaşam şartları vurgulanmaktadır. Ancak şehirde çalışma ortamında görülen insanlık dışı manzaraya, insan bedeninin sömürüsüne, düşük ücretlere, aşağılanmalara, haraç veya hırsızlıklara rağmen kırsal kesimden şehirlere doğru nüfus hareketi devam etmektedir. Kırsal bölgelerdeki yaşam koşullarının uygunsuzluğu insanları

gurbete çıkmaya zorlamaktadır. Bu yıllarda geçici olarak şehre yönelen işçiler sonraki yıllarda kalıcı olmak niyetiyle şehirleri tercih edeceklerdir.

Yapıt toplumcu gerçekçi bir anlayışla yazıldığından, söz konusu döneme ilişkin ekonomik ve sosyal koşullar hakkında bilgi içermekte, döneme ait güncel konular gerçekçi, olağan ve abartısız şekilde yansıtılmaktadır. Yapıtın teması, yaşam kavgası, göç, yoksulluk, bozuk düzen, kentleşme ve emeğin sömürüsü olarak ifade edilebilir.

2.2. Çukurova'nın Bereketli Toprakları

Çukurova toprakları kır kökenli işçiler için caziptir. Çukurova iş, ekmek ve zenginlik sunan çok özel bir yerdir. Yapıtta Çukurova uzamı için, “*Kış ortasında bile günlük güneşlik olur. Suyu tatlı, ekmeği boldur*” (Kemal, syf. 16) ve geniş anlamıyla Adana şehri için “*...ekmeği bereketlidir Adana'nın...*” (Kemal, syf. 31) şeklindeki betimlemeler, geçim derdi dolayısıyla köylerinden yola çıkmış işçilerin Adana'yı tercih etmelerinin nedenini de göstermektedir.

Yapıtın başka bir yerinde Çukurova şöyle tasvir edilir; “*Çukurova'da bahar harikadır! Gök masmavi, kırmızı topraklar yemyeşildir! Çukurova'nın bereketli toprağına dört kilo çığit at, seksen kilo kütü, yani tohumlu pamuk versin!*” (Kemal, syf. 171)

Çukurova'nın iklimi güzel, toprakları bereketlidir. Fakat düzen bozuktur. Kurumsallaşmamış çalışma ortamı ve işverenler ile işçiler arasındaki güç dengesizliği pazarlık gücü olmayan ırgatların/işçilerin sömürülmesi neden olmaktadır. Emeğin karşılığı olan ücretler düşüktür, çalışma süreleri çok uzundur, güvence yoktur, ırgatbaşına verilen haraç vardır ve örgütlü olmayan işçilerin hak arama yolları kapalıdır. İşçiler adil olmayan kuralların kendilerine dayattığı çalışma ve yaşam koşullarını kabul etmekten başka çare bulamazlar.

2.3. Çukurova'da Irgat Pazarı

Çukurova'nın bereketli topraklarında iş arayan ırgatların ve toprak sahiplerinin bulunduğu ortam genel olarak Adana Kale Kapısı'ndaki ırgat pazarıdır. Çalışma koşulları ve ücretler ırgat pazarında belirlenir. Yapıtta karşımıza çıkan işçiler, genel olarak topraksız köylü işçilerdir, kente göç ederek tarım işletmelerinde, inşaat işlerinde veya fabrikalarda geçici olarak çalışmaktadırlar. İşçi fazladır ve bu durum işçi piyasasında ücretlerin düşük belirlenmesine neden olur.

"... Büyük toprak sahipleri doğu illerimize elçiler gönderip tellallar çağırırlar ki:

... Çukurova'da bu yıl iş çoktur. Haftalıklar yüksek, bildikleri gibi değil!' Pek pek birkaç hafta sonra 'Urumdan Şamdan' çekilip çekilip gelen ırgat kabilelerinin akını başlar. Binlerce kadın, erkek, çoluk çocuk, genç, yaşlı, paramparça üstbaşlarıyla pis pis kokarak, Ötegeçe'deki mezarlığa yığılırlar... 'ağa'lar memnundurlar. Irgat boldur, Çukurova tarlalarındaki işe yetecek insan gücünün çok üstündedir. Haftalıklar düşecek, pamuk ucuza elde edilecektir." (Kemal, syf. 168)

İşverenlerin, toprak sahibi ağaların beklentisi işçi sayısının ihtiyaçtan fazla olmasıdır. Sermaye sahiplerinin isteği emeği ucuza, çok ucuza bulmak ve üretim maliyetlerini düşürerek kârlarını yükseltmektir.

Yapıtta anlatılan iş ortamı ve işçiler arasındaki diyaloglar, işçilerin örgütlü olmadığını, henüz işçi sınıfı bilincinin oluşmadığını, birkaç ırgatın/işçinin işçilerin hakları için verdiği mücadelenin diğer işçilerce desteklenmediğini göstermektedir. İşçi haklarından söz eden emekçilerin işvereni veya ırgatbaşı sıfatıyla işveren adına görev yapanları huzursuz ettiği, bu kişilerin işlerine son verildiği, Zeynel figürünün bu durumu temsil ettiği anlaşılmaktadır.

2.4. Çalışma Koşulları

2.4.1. Fabrika İşçiliği ve Çalışma Koşulları

Yapıtın kahramanlarının çalıştığı mekanlar; çırçır fabrikası, tarım arazisi ve inşaat şantiyesi olarak gösterilmektedir. Köyden şehre gelen işçiler için fabrika yeni ve farklı bir çalışma ortamıdır. Okuma yazması olmayan, mesleki eğitim almamış, işçi sağlığı veya iş güvenliği gibi konularda bilgisi olmayan emekçilerin mal ve hizmet üretiminin teknik yöntemlerle gerçekleştirildiği fabrikalarda ilk başta hayrete düşmesi ve devamında uyum süreci yaşaması olağan bir durumdur. Ana figürlerin fabrikada iş bulmaları yeterli mesleki bilgiye sahip olmalarına dayanmaz, acemidirler, hemşerileri olan fabrika sahibinin yardımıyla çırçır fabrikasında çalışmaya başlarlar. Yapıtta, üç arkadaşın daha önce hiç görmedikleri çırçır fabrikasına girince *sanki çarpılarak ürktükleri* (Kemal, syf. 55) vurgulanmaktadır.

Fabrikada işler farklı kısımlarda gerçekleştirilmektedir. Bazı kısımlarda fiziki ortam çok kötüdür. Örneğin fabrikanın “sulu koza” kısmında çalışanların işi diğer kısımlara göre daha zordur; rüzgâr alan, soğuk bir ortamda, ıslanmış bünyeleriyle oniki saat çalışan işçilerin çok geçmeden hastalanması olağan bir durumdur. (Kemal, syf. 61-62). Nitekim Köse Hasan’da sulu koza kısmında çalışmaktadır; kısa bir süre sonra kötü çalışma ortamı nedeniyle zatürreye yakalanır. Ancak hastalanmasının sebebinin sulu koza kısmındaki kötü koşullar olduğunu anlayamaz. İşyerinde yaptığı işten dolayı hastalanmasına rağmen işveren kendisiyle ilgilenmez, Hasan’ın sosyal güvencesi ve yeterli parası yoktur. Hastalık kader olarak algılanır. Köyden kapı komşu oldukları arkadaşları Hasan’ı bu halde yalnız bırakırlar. Bu durum, Hasan ve arkadaşları tarafından Allah’ın emri ve kader olarak kabul edilir. Az gelişmiş ve henüz endüstrileşme sürecinin başında olan bir ülkede çalışma hayatını düzenleyen kuralların ve sosyal güvenlik sisteminin yetersizliği neticede bireyi yok eder. Hasan figürü bu bozuk düzen ve cahillik ortamında hayatta kalabilecek iradeyi sergileyemez, zayıf düşer ve ölür.

Fabrikada, fabrika sahibi adına işleri ırgatbaşı idare eder. Ancak, ırgatbaşı figürleri bulunduğu pozisyonu haksız kazanç elde etmek ve işçileri sömürmek için kullanmaktadır. Bu yozlaşmış yapının sadece bir iki işyerine özgü olmadığı, sömürü ve haraç uygulamasının adet haline

geldiği görülür. İşçiler, kendi gibi emekçi olan diğer işçiler tarafından sömürülür, hakarete uğrar, haklarını koruyabilmek için tepki vermeleri halinde işten atılırlar, örgütlü değildirlir ve haklarının ne olduğunu bilmezler. Çalışma saatleri çok uzundur, adeta bir köle gibi görülürler, aldıkları ücret karşılığı her türlü hakarete uğrarlar. Yapıtın yansıttığı dönemde, işçi sınıfı bilinci oluşmamıştır, işçi sendikaları henüz yoktur. İşçinin sermaye karşısında pazarlık gücü yoktur.

2.4.2. İnşaat Çalışma Koşulları

Yapıtın kahramanlarından Yusuf ve Ali, çırçır fabrikasından atıldıktan sonra bir inşaat sahasında iş bulurlar. Tarımda makineleşme ve sanayileşme sürecinin başlarında, az gelişmiş bir ülkede fabrikaların sayısı yeterli değildir. Köyden şehre gelen işçiler, genelde düzensiz ve vasıf gerektirmeyen işlerde, emek yoğun çalışılan iş sahalarında iş bulurlar. Mesleki eğitim almış, nitelikli emekçilerin iş bulması daha kolaydır, ustalara vasıfsız işçilere kıyasla daha fazla değer verilir, dolayısıyla ücret artar. İnşaat işleri düzensiz işler arasında yer alır. Öte yandan, şantiye ortamında da çalışma koşulları ağırdır, ücret adil olarak belirlenmez, ırgatbaşının keyfi uygulamaları ile emekçiler sömürülür, ahlaksız işler görülür. Şantiyede barınan işçilerin kumar oynaması, erkeklerin kadınları taciz etmesi, işçilerin bazılarının inşaat sahibinin çimentosunu çalması, ücretlerin taşeronun veya ırgatbaşının keyfi yaklaşımı ile belirlenmesi, sosyal güvenlik haklarının yokluğu, yine işçilerden haraç alınması çalışma ve yaşam şartlarının emekçiler için çok zor olduğunu göstermektedir. İşçiler genelde taşeron tarafından bulunmakta, ücretler taşeron veya ırgatbaşı tarafından ödenmektedir. İşçiler şantiye sahasındaki barakalarda kötü ve sağlıksız koşullarda barınırlar.

2.4.3. Harmanda Çalışma Koşulları

Yapıtın betimlediği dönemde, ülke nüfusunun kabaca dörtte üçü kırsal kesimde yaşamaktadır. Büyük çiftliklerdeki veya geniş toprak sahipleri tarafından işletilen tarımsal üretim işletmelerindeki çalışma koşulları da oldukça ağırdır. Pehlivan Ali figürünün inşaat işinden

ayrıldıktan sonra gittiği çiftlikte yaşanan gelişmeler, ağaların veya ırgatbaşı olanların emekçilere yaklaşımı, tarımsal üretim sürecinde çalışanların çilesini gerçekçi bir şekilde sergilemektedir. Tarlalarda, buğday üretiminde veya pamuk toplama işlerinde çalıştırılan ırgatların işe alımı genelde elçiler aracılığı ile yapılmaktadır. Doğal veya iklime bağlı sebeplerden çok ırgatbaşının keyfi uygulamaları harman yerinde çalışmayı ırgatlar adına daha da zorlaştırır. Irgatlar dinlenmek, uyumak için yeterli zaman bulamazlar. Güneşin altında, dayanılması zor sıcakta çalışmak, pamuk toplamak veya harman makinesinin ağızına buğday demetlerini hızla yüklemek ırgatları bitkin düşürmektedir. Irgatlar makinenin hızına yetişmek ve bir makine gibi çalışmak zorundadırlar, aksi halde iş aksar. Kuralsız ve acımasız çalışma koşulları beraberinde iş kazalarını getirir. Ali bu ortamda acemiliğin, yorgunluğun, fazla para kazanma ve kâr elde etme düşüncesindeki sermaye sahibinin hataları sonucu iş kazası geçirir ve hastaneye götürülmeyince kan kaybından vefat eder. Bereketli topraklar hüüzün ve acı doğurur. Bozuk toplumsal düzene ayak uyduramayanlar yok olurlar.

2.5. Kır Kökenli Mevsimlik İşçilerin Maddi ve Manevi Kayıpları

2.5.1. Köyden Kente Göç Sürecinde Yaşanan Maddi ve Manevi Kayıplar

Yapıt, Çukurova'nın bereketli topraklarından umutlanarak ekmek parası uğruna çıkılan yolculukta hayata tutunamayarak kayıplar yaşayan kişilerin dramını tüm açıklığıyla sergilemektedir. Yapıtta olaya konu olan ve yön veren İflahsızın Yusuf, Pehlivan Ali ve Köse Hasan'dır. Birlikte çıktıkları bu yolculukta amaçları Çukurova'da iş bulmak ve ekmek parası kazanıp köyelerine dönmektir. Yapıtın sekizinci bölümüne kadar bu üç kişinin rolleri aynı derecededir. Fakat Yusuf'un daha önce bir kez de olsa şehir görmesi ve rahmetli amcasının şehirde çalışırken edindiği tecrübeleri bizzat kendisinden dinlemiş olması onu diğerlerinden ayıran önemli bir özelliktir. Yedinci bölümde, Hasan hastalanmış, işten atılmıştır. Hasan'ın ahırdan bozma bir yerdeki yaşama tutunma çabası sekizinci bölümde ölümüyle son bulmuştur.

Yusuf ve Ali ırgatbaşına haraç vermek istemeyince çırçır fabrikasından atılmış, hakarete uğramış, hatta dövülmüşlerdir. On beşinci bölümden yirmi yedinci bölüme kadar, Ali ile birlikte kaçıp çiftliğe çalışmaya gelen Fatma ve çevresi anlatılır. Yirmi yedinci bölümde Ali'de ölür. Yirmi sekizinci bölüm ve sonrasında Yusuf yapıtındaki olayı tekrar yönlendirir, kendilerini köyden gurbete getiren süreç hatırlanır.

Çalışma şartlarının ağırlığı, iş güvenliği ve sağlığı ile ilgili tedbirlerin olmayışı, iş ortamından kaynaklanan hastalık, iş kazası, bozuk düzen, ekmek derdi uğruna katlanılan hakaretler, insanın emeğinin sömürülmesi, kadın figürlerde gösterilen şekliyle kadının bedeninin sömürülmesi ve kadınların cinsel kimliği ile değer bulması bereketli topraklar üzerinde hayata tutunmaya çalışanların kaybettiği maddi ve manevi değerleri göstermektedir. İnsanlar kendi öz değerlerine yabancılaşmakta, kendi olmaktan çıkmakta, sabırla yaşam mücadelesi vermektedirler. Öte yandan, Yusuf kentte yaşadığı değer kayıplarına rağmen, hayat kavgasında başarılı olur. Hayatta kalmayı başarıp köyüne dönen tek kişi Yusuf'tur. Dönerken arkadaşları Ali ve Hasan'ı hatırlar ama bu fikri hemen zihninden çıkarır. Arkadaşlık ve hemşerilik duygularını unutmuştur. Bencil ve vefasızdır, tek vefa örneği Hasan'ın kızı için aldığı ve ölmeden önce kendisine emanet ettiği saç tokası ve tarağı koruyup yerine ulaştırmasıdır.

2.5.2 Kent Yaşamının Zorlukları ve Kentte Kaybolan İnsan

Yapıtta, 1940 ve 1950'li yıllarda, yoksul insanların ekonomik sıkıntıları nedeniyle köyden kente göç süreci, emekçilerin kente gitme gerekçeleri, bu süreçte yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukların kişilerde meydana getirdiği bunalım ve çatışma sonrası maddi ve manevi kayıplar anlatılır. Kişiler bozuk düzenin kurbanı olurlar. Kente gelen ırgatlar, düzensiz ve yozlaşmış ortamda insanlıklarını yitirirler. Kentteki zor çalışma koşulları ve yaşam şartları insanları *insan suretinde hayvanlara* (Kemal, syf. 69) dönüştürür. Yapıtın birçok yerinde şehir hayatının köy

hayatına benzemediği, şehirlinin kurnazlığı, güvenilmezliği vurgulanır. Köylülerin şehirliye dikkat etmesi, kendini koruması, şehirli ile çatışmaktan kaçınması gereği vurgulanır. Gurbetçilerin sığınmak ve yaşamak zorunda kaldığı mekânlar fiziki ve işlevsel yönden niteliksizdir; pis ve alt yapısı olmayan barınaklarda hayat devam eder. Yapıtta, emekçilerin şehrin kültürel ve sosyal nimetlerinden yararlandığına dair bir durum bulunmaz. Yapıtın kahramanı olan üç figürün şehre geldiklerinde barındıkları *ahırdan bozma* baraka (Kemal, syf. 71), çiftlikteki ırgatlarının yemeğinin *küçük çamaşır kazanında pişirilmesi* (Kemal, syf. 171) ve tarlada çalışan figürlerden Hürü'nün bebeğinin ahırda doğması (Kemal, syf. 197) gibi durumlar yapıttaki emekçilerin yaşam koşullarının zorluğunu göstermektedir. Kır kökenli mevsimlik işçiler, hayvan barınaklarından bozma yerlerde yaşamak ve ahırda doğum yapmak zorunda kalırlar. Sosyal güvence yokluğu ve parasızlık sebebiyle sağlık hizmetlerinden yararlanamazlar, neticede hayvanca bir yaşama tutsak olurlar. Artık çamaşır kazanlarında yemek pişirmekte ve yemektirler.

Köy ortamının bireylere sunduğu geleneksel koruma yöntemlerinin kentte azalması ve köy çevresinden ayrılmış olma insanların hata yapmasını kolaylaştırır. Yapıtta kentten, insani yardımlaşma ve dayanışma duygularının kaybolduğu yaşam alanları olarak bahsedilir. Köyden kente göçen birey, ahlaki çöküntü yaşar. Kadınlar fabrika köşelerinde cinsel bir objeye dönüşmüştür. Köyde var olan değerler yok olmuş, yerlerini kentin kokuşmuş değerlerine bırakmıştır. Yapıttaki figürlerden Ali, kentin değerlerinden en çok etkilenen kişidir. Cinsellik, onu çepeçevre sarar, köydeki kadınları kenttekilerle kıyaslar. Köyde bıraktığı yavuklusunu unuttur, çalışma ilişkilerinde yaşadığı sorunlar yetmezmiş gibi kentteki kadınların da tuzağına düşer. Hayatını cinsel dürtüleriyle yönlendirir.

Kentte değer yargılarını yitiren ve kendine yabancılaşan insan, kötü alışkanlıklara kapılmaktan kendini alamaz. Köyde sohbet ve buluşma yerleri olan kahvehaneler, kentte esrar, kumar gibi kötü alışkanlıkların edinildiği mekânlardır.

Bir yandan da köyden göçen insanlardan iş verme vaadiyle veya işe devam etmesine izin vermek gerekçesiyle rüşvet isteyen ve haraç alan ayrı bir ahlâksız kesim vardır ki bunlar; çalışma ilişkilerinde işin idaresi sürecinde bulunan ağa, ırgatbaşı olarak sıralanabilir. Rüşvet veya haraç adettir, açıkça istenebilir; "... Vereceksiniz bana hak, ırgatbaşı hakkı!" (Kemal, syf. 56). Bozuk düzen içinde, haraç veya rüşvet alınması olağan bir durumdur.

Öyle ki, yapıttaki kahramanlar zamanla şehirdeki bozuk düzenin koşullarına ayak uydurur ve birbirlerini unuturlar. Köyden kente göç ederken birbirlerinden güç alan bu üç hemşeri; kardeşliği, dayanışmayı ve birbirine dayanmanın verdiği gücü kentte kaybeder. Birlikte yola çıktıkları arkadaşları Hasan'ı kentin yok etmesine seyirci kalırlar. Hasan memleket hastanesinde hayata veda ederken gurbete beraber geldiği arkadaşları yanında yoktur, arkadaşları O'nun öldüğünü Hidayetin Oğlundan dinleyip öğrenirler. (Kemal, syf.163)

Yapıtta, "Bereketli Topraklar" insanların huzura ve daha iyi yaşam koşullarına ve mutluluğa kavuştuğu yerler olarak değil, kaybolduğu, yok olduğu yerler olarak vurgulanmıştır. Yapıtta köyden kente üç beş kuruş kazanabilmek ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olabilmek için gelen insanın, kent ve kentlilik kavramları arasında sıkışması, tükenmesi, yozlaşması ve maddi veya manevi varlığını yitirmesi anlatılmaktadır.

2.5.3 Yapıttaki Yusuf Figürü Üzerinden Şehirde Tutunabilmenin Yolu

Yusuf, köydeki düzensiz ırgatlıkla karısının ve üç çocuğunun geçimini sağlayamayacağını anlayan, gurbete giderek çözüm bulacağını ve para biriktirip geri döneceğini düşünen yoksul köylülerden biridir. Yusuf kişilik olarak kentin kurallarına uymada başarı gösterir. Ayrıca, iki arkadaşı ile çıktığı ekmek mücadelesinden sağ olarak evine dönen tek kişi de odur. Şehirde yaşamış, çalışmış olan rahmetli amcasının öğütlerini dikkate alır. Yapıtın dış figürü olan,

Yusuf'un emmisi, öğüt verirken, “*şehirlinin sakalına göre tarak vurun*” (Kemal, syf. 367) demiştir, Yusuf'ta öyle yapar. Şehirli ile çatışmaya, inatlaşmaya girmez, şehirde tutunabilmek için aşağılanmalara, her tür şiddete katlanır, bencildir, bireysel çıkarını düşünür, kurnazdır ve parasını dikkatli harcar. Öte yandan, kumara, kadına, içkiye meyletmez ve şehrin O'nu yok etmesine izin vermez. Köyden şehre neden geldiğini unutmaz, *köye varınca köylünün kendisine gülmesini istemez* (Kemal, syf. 366), kararlıdır ve amacına ulaşmak için mücadele eder. Mücadelesi sonuç verir ve duvar ustası olur. Köyden çıkarken okuma yazma bilmiyordur ama, okumayı öğrenmek için bulduğu fırsatları değerlendirir.

2.6. Yapıttaki Kadınlar

Yapıtın kahramanlarının bulunduğu çalışma ortamlarında; fabrikada, şantiyede veya çiftlikte betimlenen kadınlar genel olarak ahlaki değerlerden uzak, küçük maddi çıkarlar uğruna bedeninin erkekler tarafından kullanılmasına izin veren, güvenilmez kadınlardır. Yapıttaki figürlerden Aptal Kızı, Fatma ve Selvi cinsel anlamda sömürülürler. Erkekler kendi aralarında konuşurken bu kadınları argo, küfürlü kelimelerle işaret ederler. Kadınlar iş ortamındaki ırgatbaşı gibi erkeklerin kurdukları tuzaklara düşer ve erkeklerin tacizine uğrarlar. Cinsel bir obje olarak görülürler. Kadınlar için hayat daha zordur, güvenceleri yoktur. Geneleve terk edilmiş, küçük yaşta evlendirilmiş veya güvendiği erkek tarafından aldatılmış kadınlardır, para için ahlaksız, gayrimeşru ilişkiler yaşamaktan çekinmezler, birkaç lokma için vücutlarını erkeklere sunarak hayatlarını devam ettirmeye çalışırlar.

2.7. Yapıttaki Çelişkili Durumlar

2.7.1. Yapıttaki Kurgusal Hatanın Alıntı İle Gösterilmesi

Yapıtın kahramanları İflahsızın Yusuf, Köse Hasan ve Pehlivan Ali köyde komşudur, çocuklukları bir arada geçmiştir, genelde birbirlerinden ayrılmamışlardır, sadece Yusuf bir ara

Sivas'ta iki ay kadar hamallık yapmıştır. Yusuf dışında, ötekilerse köyden ilk kez çıkmaktadırlar (Kemal, syf. 7). Yapıtın geneline bakıldığında, anılan üç figürün, Yusuf'un köyden iki aylık süre ile çıkması dışında, köyden hiç çıkmadıkları, köyde yaşadıkları, şehir görmedikleri vurgulanmaktadır. Ancak, bu kişilerin ikisi evli ve çocukludur. Üçü de askerlik hizmetine gidebilecek yaş ve fiziksel özellikler sergilemektedirler. Bu bağlamda, Türkiye'de askerlik yaşının 20 olduğu düşünüldüğünde doğal olarak yapıtın akışını belirleyen bu kişilerin daha önce askere gitmek üzere köyden çıkmış, farklı şehirler görmüş olması gerekir. Normalde erkekler için zorunlu olan askerlik hizmetinden muaf tutulmalarını gerektiren bir durum var ise, bunun uygun bir şekilde açıklanması gerekir. Çünkü yapıtta betimlenen figürlerin köyden ilk defa çıkıyor olması olağan değildir ve ülkenin toplumsal gerçekleriyle uyumlu değildir. Yapıtın toplumsal gerçekçi anlayışla yazılan bir edebiyat eseri olarak kabul edildiği, anlatılan döneme ait olarak çalışma hayatından gerçekçi manzaralar sunduğu, toplumun içinden bir kesit alarak bunu günlük hayatta görülebilecek gerçeğe yakın örneklerle okuyucuya anlattığı dikkate alındığında; anılan figürlerin askerlik hizmetleri ile olan ilişkisine hiç değinilmemiş olması ve ilk kez kente gidiliyormuş gibi bir algı oluşturulması, yapıtın bizi tereddüde düşüren bir özelliğidir. Ayrıca, askerlik hizmeti dolayısıyla köyden çıkmak, farklı bir bölge veya şehir görmenin ötesinde, kurumsal bir yapı içinde eğitim ve öğretim imkânı bulmak anlamına gelmektedir. Açıklanan gerekçeyle, yapıtta sergilenen söz konusu durumun, anlatılan dönemin toplumsal ve siyasal gerçekleriyle uyumlu olmadığı değerlendirilmiştir.

2.7.2. Yapıtın Gerçekliği ile Yaşanan Gerçeklik Arasındaki Uyumsuzluk

Harmanda çalışan patoz ustasının kitap okumaya meraklı oluşu, bir piyano sahibi olmak istemesi, Beethoven'e hayranlığı, daha doğrusu, Beethoven'ın gururuna hayranlığı ilgi çekicidir. Yapıtta, ustanın diğer özelliklerinin haricinde, “... *boyuna okurdu. Ama en çok okuduğu Beethoven üzerine yazılmış şeylerdi. Böyle zamanlarda kendi de Beethoven olurdu. İşbaşında küfürbaz, kaba bu adam, Beethoven'in sağırlığına hüüngür hüüngür ağlamıştı.*”

(Kemal, syf. 353) şeklinde tanıtılması vasıfsız emekçilere kıyasla teknik bilgi sahibi ustalara daha fazla önem ve değer verildiğini düşündürmekle birlikte, ustaya giydirilmek istenen olumlu entelektüel niteliğin abartıldığı değerlendirilmiştir. Ustanın gözünün önündeki insanların, kadın ve çocukların insanlık dışı şartlarda yaşadığı, hastalıktan öldüğü, sömürüldüğü, kendi yanında çalışan muavinin bile eziyet ve hakaret üzerine işinden ayrıldığı dikkate alındığında, üzülme ve ağlamak için çok sayıda ve yeterli sebep varken Beethoven için ağlaması, yapıtın hayatın olağan gerçeklerinden uzaklaştığını göstermektedir.

Öte yandan, mekân neresi olursa olsun, ağır çalışma koşulları altında ezilen ve sömürülen normal işçilerin veya nitelikli ustaların, görünenin dışında, kendi iç dünyalarında farklı kimlikler taşıyabildiği unutulmamalıdır. İnsanlar içinde buldukları toplumsal yapı tarafından şekillendirilmekte, ister istemez içinde buldukları düzene uymak zorunda kalmaktadırlar. Daha iyi bir toplumsal düzen, uygun ortam, insan onuruna yakışır bir gelir düzeyi, yeterli maddi ve manevi imkânlar kuşkusuz hem bireysel hem de toplumsal düzeyde daha yüksek bir refah anlamına gelecektir.

4. SONUÇ

Orhan Kemal'in "Bereketli Topraklar Üzerinde" romanı, kent yaşamının ağırlığı altında ezilen geçici işçilerin ekmek parası kazanmak uğruna yaşadığı çatışmalardan meydana gelir. Yapıtta köyden kente göçmek zorunda kalan, kentte fabrika, inşaat ve tarım işçiliğine yönelmiş, sömürülen ve en ağır koşullarda yaşam mücadelesi veren insanlar örneklenmiştir. Mal ve hizmet üretimi sürecinde çalışan ücretli işçilerin iş ortamından kaynaklanan sorunlarının normal günlük hayatlarına nasıl yansıdığı, çalışma ilişkileri ve üretim sürecindeki hiyerarşik yapının en altında bulunan işçilerin kendilerinden biraz daha kıdemli diğer işçiler tarafından nasıl ezildiği ve sömürüldüğü, geçici olarak köyünden şehre gelen işçilerin katlanmak zorunda

kaldığı insanlık dışı hayat koşulları, bu süreçte insanın maddi ve manevi kayıpları gerçekçi bir şekilde anlatılmaktadır. Yapıtta toplumsal yapıdan, çalışma şartlarındaki çatışmalardan ve dönemin Çukurova gerçeğinden kesitler sunulmaktadır.

Dönemin sosyal ve ekonomik koşullarını anlatırken, kentteki köylüyü işleyişi, bozuk düzenin her anlamda bozduğu, insanlıktan çıkardığı insanları idealize etmeden içinde var olmaya çalıştıkları koşullarla ele alış, insanları suça itenin bozuk toplumsal yapı olduğunu ve bu yapının iyileştirilmesi gerektiği düşüncesini ortaya koyuşu romanın edebiyat dünyasında haklı bir saygınlık kazanmasını sağlamıştır. Kır kökenli işçilerin kente gelişi ve hayata tutunabilme çabaları ile bozuk toplumsal düzenin yarattığı insan topluluklarının yaşamlarından yola çıkan roman Türkiye toplum yapısının geçirdiği sosyal evrelerin ve dönem çalışma koşullarının gerçekçi bir şekilde anlaşılabilmesi yönünden çok önemli bir görevi yerine getirmektedir. Çukurova'nın toprakları bereketli topraklardır, fakat ekonomik ve toplumsal yapı bozuk ise hem birey hem de toplum için maddi ve manevi kayıplar ağır olur.

KAYNAKÇA

Kemal, Orhan. *Bereketli Topraklar Üzerinde*. 41. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2017.